

بسم اللہ الرحمن الرحیم

خانہ اخلاق پڑھان جوان

دہمین جلسہ از سلسلہ جلسات نقد کتاب

نشست نقد و بررسی نرم افزار «دانشنامہ

اخلاق اسلامے»

مدیر پروژہ: آقای دکتر عزت اللہ مرتضیٰ

ناقدان محترم: آقای دکتر کاظم دلیری

وحجت الاسلام والمسلمین فرید سید جوادی

۳۰ دی ماہ ۱۳۹۸

بہ قلم: علیہ علیزادہ

چکیده:

آنچه می‌خوانید متن نشست نقد نرم افزار دانش‌نامه‌ی اخلاق اسلامی ۲ است که به همت خانه‌ی اخلاق پژوهان جوان برگزار شده است. در این جلسه دکتر مرتضایی با اشاره به پیشینه‌ی فعالیت‌های مرکز نور در زمینه‌ی اخلاق، به بیان نقاط تمایز دانشنامه‌ی اخلاق اسلامی با موارد مشابه پیشین می‌پردازد. در ادامه دکتر دلیری با ارائه‌ی نقدهایی محتوایی به بیان برخی از کاستی‌های نرم افزار در زمینه‌ی جامعیت منابع و کیفیت نسخ مورد استفاده می‌پردازد. در انتها نیز حجت الاسلام سیدجوادی نکاتی را درباره‌ی جنبه‌ی فنی نرم افزار و خط مشی کلی مرکز نور بیان می‌کند.

دکتر مرتضایی:

متأسفانه در مرکز نور خیلی دیر به موضوع اخلاق پرداخته شد. نرم‌افزارهای فقه، اصول، حدیث، فلسفه، کلام و تفسیر در سال‌های ابتدایی مرکز نور تولید شدند اما نرم‌افزار اخلاق دیرتر تولید شد. مرکز نور زیرمجموعه‌ای از جامعه‌ی اسلامی است. در جامعه‌ی اسلامی علی‌رغم تمام ادعاهایی که توسط مسئولین، علما و ... مطرح می‌شود، به اخلاق که یکی از مهم‌ترین ابعاد سه‌گانه‌ی دین مبین اسلام بوده و مورد تاکید ائمه‌ی معصومین (علیهم السلام) است، عملاً بهایی داده نمی‌شود. در حوزه‌ی علمیه نیز بحث‌ها و درس‌های اخلاق همواره با نوسان مواجه هستند. طبیعتاً مرکز نیز تحت تاثیر این روند نامناسب بوده است. بنده از همان ابتدای طلبگی به موضوع اخلاق علاقه‌مند بودم و نسبت به آن دغدغه داشتم. من در اوائل طلبگی به قدری از کتاب «اربعین حدیث» امام (ره) استفاده کرده بودم که این کتاب مانند شرح لمعه کهنه شده بود. در سال ۱۳۸۰ نرم‌افزار «دانش‌نامه‌ی نورالجانان» که در آن مجموعه‌ای از آثار مهم اخلاقی گردآوری شده است، توسط موسسه تولید شد. برخی از تولیدات مرکز در حوزه‌ی اخلاق عبارتند از:

تولیدات عمومی:

۱. معارف دانشگاه (۵) که عمدتاً مشتمل بر برنامه‌های اخلاقی است. دوستانی که می‌خواهند با گرایش‌های مختلف و کتاب‌های به‌روزتر در حوزه‌ی اخلاق آشنا شوند، می‌توانند به این نرم‌افزار مراجعه کنند.
۲. زمزم (۸) که مشتمل بر برنامه‌های ما در پژوهشکده‌ی دانشگاه شهید محلاتی سپاه است. این مجموعه در هشت شماره تولید شده است و هشتمین شماره از این مجموعه رویکردی اخلاقی دارد. در این نرم‌افزار می‌توانید منابع اخلاقی را با گرایش مدیریت نظامی مشاهده کنید.

۳. نوارهای جلسات اخلاق استاد توکل.

۴. نشریه‌ای اخلاقی که متعلق به آیت‌الله ناصر است.

تولیدات تخصصی:

۱. دانش‌نامه‌ی نورالجنان یک محصول دعایی است. ما برای مفاتیح الجنان این نرم‌افزار را تولید کردیم که محصول موفق‌ی هم بود. بعد از آن که نرم‌افزار نورالانوار (۲) را در سال ۷۷ تولید کردیم، وقتی از ما درخواست کردند تا نرم‌افزار نورالجنان را تولید کنیم، بنده لیستی را ارائه دادم که مشتمل بر ۲۲ عنوان از منابع اخلاقی بود؛ کتاب‌هایی همچون معراج السعاده، جامع السعادات، محجبه البیضاء و ترجمه‌ی آن، اخلاق شبر و ترجمه‌ی آن، احیاء و ترجمه‌ی

آن، قوت القلوب ابوطالب مکی و ... در سال‌هایی که در خدمت آیت‌الله حسن‌زاده‌ی آملی بودیم، ایشان روی چند کتاب از جمله عده‌الداعی، صحیفه‌ی سجادیه و قوت القلوب ابوطالب مکی^۱ تاکید داشتند. در آن زمان با گنجاندن ترجمه‌ی احیاء و قوت القلوب در نرم‌افزار به دلیل برخی از مطالب مندرج در آنها، موافقت نشد اما بقیه‌ی آثار مورد

متاسفانه در مرکز نورخیله دیر به موضوع اخلاق پرداخته شد. نرم‌افزارهای فقه، اصول، حدیث، فلسفه، کلام و تفسیر در سال‌های ابتدایی مرکز نور تولید شدند اما نرم‌افزار اخلاق دیرتر تولید شد. مرکز نور زیر مجموعه‌ای از جامعه‌ی اسلامه است.

تایید قرار گرفتند. از این برنامه استقبال زیادی شد. «نورالجنان» اولین کار مرکز در حوزه‌ی اخلاق به شمار می‌آید. همان‌طور که می‌دانید ما از سال ۸۰ تا ۹۵ که کتابخانه‌ی اخلاق اسلامی را تولید کردیم، برنامه‌ی اخلاقی دیگری تولید نکردیم. دلیلش هم این بود که گروه علمی اخلاقی نداشتیم. در سال‌های اخیر بنده به این فکر افتادم که این گروه را تاسیس کنم. حاصل تاسیس این گروه تولید کتابخانه‌ی اخلاق اسلامی بود که مشتمل بر ۳۶۳ عنوان کتاب در ۶۲۰ جلد است.

۲. مجموعه‌ی آثار سیدبن طاووس که تحت عنوان تولیدات شخصیت‌محور تولید شده است.

۱. در این کتاب روایات اخلاقی که از طریق اهل سنت نقل شده است، جمع‌آوری شده است.

پس از تولید کتابخانه‌ی اخلاق ۱، چند کار پژوهشی انجام دادیم. یکی از این کارهای پژوهشی «فهرست جامع» بود. به برکت «فهرست جامع» موفق شدیم با فاصله‌ای دوساله^۲ نسخه‌ی دوم کتابخانه‌ی اخلاق اسلامی را تولید کنیم. تعداد منابعی که در طول این دوسال به این نرم‌افزار افزوده شدند، قابل توجه بود.^۳

۳. دانش‌نامه‌ی اخلاق اسلامی در مقایسه با کتابخانه‌ی اخلاق اسلامی از سه ویژگی تازه برخوردار است:

الف. ارتقاء منابع: عناوین موجود در کتابخانه با افزایشی ۲۵ درصدی و تعداد مجلدات با افزایشی ۵۰ درصدی همراه بودند.

ب. ارائه‌ی فهرست جامع: هر چند در کتابخانه‌ی اول نیز فهرست موضوعی وجود داشت اما از آنجایی که کاربران نمی‌توانستند از آن به‌خوبی استفاده کنند، فهرست موضوعی تازه‌ای را طراحی کردیم. علاوه بر این هر چند ما در نرم‌افزار کتابخانه از مرتب‌سازی بر اساس قرن استفاده کرده بودیم، اما از آنجا که ممکن بود کاربران متوجه آن نشوند، در دانش‌نامه از این قابلیت به شیوه‌ای نو بهره‌برداری کردیم. در زیر عنوان دانش‌نامه‌ی اخلاقی، «کتابخانه‌ی اخلاقی اسلامی ۲» را درج کرده‌ایم. یک درختواره‌ی علم داریم که مشتمل بر ساختار یک علم و ریز موضوعات آن بوده و در نرم‌افزار به منابع متصل می‌شود. در نرم‌افزارهای مربوط به کلام، فقه، اصول، تفسیر، سیره از این امکان بهره جسته‌ایم. درختواره به نوعی نسخه‌ی ارتقاء یافته‌ی دسته‌بندی موضوعی است. از طرفی در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای ما از فهرست‌گزینی استفاده کرده‌ایم. فهرست‌گزینی مشتمل بر سرفصل‌های کتب است. شما با استفاده از این امکان می‌توانید با جستجوی واژه‌ای همچون صبر به تمام سرفصل‌های مرتبط با صبر دسترسی داشته باشید. با این حال اگر موضوع مورد پژوهش شما عناوین مترادف دیگری داشته باشد، مجبورید به تعداد مترادف‌ها عملیات جستجو را تکرار کنید. هر چند این کار از جستجوی متنی بسیار ارزشمندتر است، اما وقت زیادی می‌گیرد. فهرست جامع در واقع همین حلقه‌ی مفقوده‌ی بین درختواره و فهرست‌گزینی است. در فهرست جامع همه‌ی سرفصل‌ها و عناوین یک موضوع اخلاقی به هم متصل می‌شوند. ما از فهرست جامع تنها در دانش‌نامه‌ی اخلاق استفاده کرده‌ایم. ما در این نرم‌افزار پس از جمع‌آوری مترادفات و مرتبطات، آن‌ها را بر اساس سرفصل‌ها دسته‌بندی کردیم تا از آشفتگی‌شان جلوگیری کنیم؛ به عنوان مثال آداب، حقوق، ردائل و فضائل را از هم جدا کردیم. هم‌چنین اعمال سال، مبادی اخلاقی، پیشوایان و اسوه‌های اخلاقی را نیز با این سرفصل‌ها از یکدیگر تفکیک کردیم. اولین مشکلی که در انجام این کار به آن برخوردیم منابعی بودند که فاقد فصل‌بندی بودند. متأسفانه در این نسخه نتوانستیم این منابع را فهرست سرفصل‌ها بگنجانیم.

۲. این در حالی است که نرم‌افزارهای پرمخاطب ما، مثل جامع فقه، جامع التفسیر و جامع الاحادیث با فاصله‌ای سه ساله ارتقا پیدا می‌کنند.

۳. در این به‌روزرسانی ۳۶۳ عنوان پیشین به ۴۴۵ عنوان و ۶۲۰ جلد پیشین به ۹۴۶ عنوان ارتقاء پیدا کرد.

ج. تغییر رابط کاربری: خوشبختانه دانشنامه‌ی اخلاق با رابط کاربری کتابخانه‌ی استاندارد مرکز تولید شده است. رزولوشن این رابط کاربری در حالت تمام صفحه با تمام ویندوزها سازگار است.

سیاست کلی ما در استفاده از منابع این است که نرم‌افزارها را به شکلی تخصصی دسته‌بندی کنیم. قصد ما در مرکز نور این است که متون تمام علوم را تا قرن دوازدهم در برنامه‌ها بیاوریم. به علاوه منابع متاخر را در کتابخانه‌ی دیجیتال مرکز نور جمع‌آوری کنیم. کتاب‌های متاخر و داخلی به دلیل بحث مالکیت معنوی تبدیل به بحرانی برای مرکز شده‌اند. ما سعی کرده‌ایم این مساله را در کتابخانه‌ی دیجیتال تا حدودی جبران کنیم.

خانه اخلاق پژوهان جوان

عکس: علی‌علیزاده

دکتر دلیری:

نرم‌افزارهای نور تحول بزرگی را در حوزه‌ی پژوهش‌های مرتبط با علوم اسلامی ایجاد کرده‌اند. این نرم‌افزارها سرعت پژوهش را به شکل چشم‌گیری افزایش داده‌اند. از طرفی اطمینانی که پس از جستجو در نرم‌افزار برای پژوهشگر ایجاد می‌شود، بسیار ارزشمند است. من از نرم‌افزار اخلاق ۱ زیاد استفاده کرده‌ام. نرم‌افزار دانشنامه نیز اخیراً به دست بنده رسیده است.

در این نرم‌افزار علی‌القاعده باید از بهترین نسخه‌ها استفاده می‌شد، چرا که اعتبار پژوهش به اعتبار نسخه‌های مورد استفاده وابسته است. با این حال برخی از نسخه‌هایی که در این نرم‌افزار از آن‌ها استفاده شده است، نسخه‌های برتر نیستند؛ مثلاً در «علم الاخلاق» ارسطو نسخه‌ی اسحاق بن حنین را داریم که آقای عبدالرحمن بدوی در تحقیق آن

زحمت بسیاری کشیده‌اند اما در نرم‌افزار از آن استفاده‌ای نشده است. به علاوه از این کتاب ترجمه‌های فارسی خوبی در دست است که بهتر بود در کنار نسخه‌ی اصلی از آن‌ها استفاده می‌شد. یا مثلاً نسخه‌های بهتری از «تهدیب الاخلاق» مسکویه داریم که در نرم‌افزار از آن‌ها استفاده نشده است. یا مثلاً در «اخلاق ناصری» از نسخه‌ی اسلامیان استفاده شده است، در حالی که نسخه‌ی آقای مجتبوی بهترین نسخه است.^۴

از طرفی در برخی از این نسخه‌ها غلط‌های املائی وجود دارد. یا مثلاً کتابی به اسم «تسع رسائل فی الحکمه و الطبیعیات» در مجموعه‌ی اخلاق آورده شده است که در آن‌جا رساله‌ی «فی الاخلاق» و «فی العهد» ابن سینا کاملاً با یکدیگر خلط شده‌اند. این خلط سبب شده است تا هر دو رساله با ابهام مواجه شوند. من بسیاری از این اشکالات را به مرکز ارسال کرده‌ام اما متأسفانه این اشکالات در دانشنامه برطرف نشده‌اند.

برخی از منابع در دانشنامه نیامده‌اند؛ مثلاً بنده اخیراً نسخه‌ی خطی از رساله‌ی «تهدیب الاخلاق»^۵ ثابت بن سنان را پیدا کرده‌ام که می‌توانست در این نرم‌افزار بیاید. علاوه بر این خوب بود که کتاب «السعاده و الاسعاده» عامری که اخیراً در ایران و بیروت به چاپ رسیده است،^۶ در نرم‌افزار آورده شود. رساله‌ی مختصری به نام «فی حدود الاشياء» نیز وجود دارد که یعقوب اسحاق کندی آن را تالیف کرده است و در نرم‌افزار نیامده است. این کتاب از ارزش بالایی برخوردار است، چرا که بسیاری از اصطلاحات و تعییراتی که امروزه از آن‌ها استفاده می‌شود، توسط این کتاب مطرح شده‌اند؛ مثل ترجمه‌ی فیلسوف به حکیم. مولف در بخشی از این رساله به مناسبت تعریف برخی از اصطلاحات اخلاقی، نظریاتی اخلاقی را ارائه می‌دهد. نظریه‌ی اخلاقی مولف در این کتاب تا حدودی شبیه به نظریه‌ی اخلاقی مسکویه است. کتاب «لوامع الاشراف» نیز در نرم‌افزار آورده نشده است. همچنین در نرم‌افزار صرفاً ترجمه‌ی آقای انصاریان از نهج البلاغه آورده شده است و نسخه‌ی آقای صبحی صالح نیامده است. در منابع عرفانی خبری از نمط نهم اشارات ابن سینا نیست. «کیمیای سعادت» غزالی نیز در نرم‌افزار نیامده است. همچنین در نرم‌افزار صرفاً ترجمه‌ای فارسی از رساله‌ی سلوکی مرحوم بحرانی آمده است. متأسفانه هیچ کدام از کتاب‌های آقای مصباح نیز در این مجموعه نیامده‌اند. این نشان می‌دهد که ظاهراً موسسه‌ی ایشان با این مساله موافقت نکرده‌اند که این هم خودش مشکلی است. نرم‌افزاری که موسسه‌ی ایشان تولید کرده‌اند به لحاظ نرم‌افزاری متعلق به بیست سال پیش است. از طرفی این نرم‌افزار جامع نبوده و منابع جدید نیز به آن افزوده نشده‌اند. این در حالی است که محور نظریات اخلاق اسلامی در زمان ما نظریات آقای مصباح است. کتاب‌های پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه نیز در دانشنامه نیامده‌اند که احتمالاً به خاطر بحث‌های حقوقی آن است. همچنین جای برخی از منابع اندرزنانه‌ای مثل «سوانح الحکمه» سجستانی و «مختار الحکم»

^۴. شاید این نسخه را در اختیار مرکز نگذارند. با این حال نسخه‌های بهتری نیز وجود دارند.

^۵. این رساله که مربوط به اخلاق فلسفی است، از آثار ارزشمند در حوزه‌ی اخلاق است، چرا که آثار کمی در حوزه‌ی اخلاق فلسفی تالیف شده‌اند.

^۶. قبلاً نسخه‌ای خطی از این کتاب موجود بود که آقای مجتبوی آن را دست‌نویس کرده بودند. این نسخه دارای اشکالات املائی بود.

ابن فاتک در این نرم‌افزار خالی است. علاوه بر این منابع اندکی درباره‌ی فلسفه‌ی اخلاق معاصر در این نرم‌افزار آورده شده است که بیشترشان هم به زبان عربی هستند.

مطلب بعدی که احتمالاً مربوط به سیاست‌های کلی مرکز است این است که آیا امکان اضافه شدن مقالات اخلاقی نیز به مجموعه وجود دارد یا خیر؟ اگر این مقالات در نرم‌افزار آورده شوند، کار پژوهش‌گران خیلی راحت می‌شود. همان‌طور که آقای مرتضایی نیز اشاره کردند، از آنجایی که این مجموعه یک مجموعه‌ی تخصصی است برخی از منابعی که ارزش پژوهشی ضعیفی دارند، در این مجموعه آورده نشده‌اند. با این حال باز هم می‌توان منابعی را در این نرم‌افزار یافت که از ارزش پژوهشی بالایی برخوردار نیستند. بنابراین خوب است که منابع درجه‌ی یک از سایر منابع در این نرم‌افزار تفکیک شوند.

دسته‌بندی منابع موجود در نرم‌افزار علی‌رغم این که خیلی از دسته‌بندی منابع در نرم‌افزار کتابخانه بهتر است، نیازمند تخصصی‌تر شدن است؛ به طور مثال کتاب مصباح‌الشریعه در دسته‌ی فضائل و رذائل آمده است، حال آن که باید آن در دسته‌ی کتاب‌های عرفانی می‌آمد. یا مثلاً «توحید مفضل» در ذیل منابع عقلی آمده است، حال آن که «توحید مفضل» یک کتاب روایی است. یا مثلاً در نرم‌افزار منابع عقلی و فلسفه‌ی اخلاق از یکدیگر جدا شده‌اند، حال

مشکل کلی که در باب اخلاق وجود دارد، این است که گستره‌ی آن مشخص نیست. این مشکل علی‌القاعده روی نرم‌افزار نیز تاثیر گذاشته است.

آن که این دو حوزه با یکدیگر اشتراکاتی دارند.

در قسمت دسته‌بندی منابع می‌توان دسته‌بندی از نظر ناشر را نیز اضافه کرد. گاهی پژوهشگر از طریق ناشر یک کتاب را پیدا می‌کند.

به نظر من اصطلاح‌نامه‌هایی که امروزه رایج شده‌اند، می‌توانند معیار مناسبی برای دسته‌بندی موضوعی و درختواره‌ای باشند. برخی از این اصطلاح‌نامه‌ها به تایید مراکز بین‌المللی نیز رسیده‌اند. لذا به نظرم خوب بود که دسته‌بندی موضوعی در این نرم‌افزار بر اساس این اصطلاح‌نامه‌ها پیش می‌رفت، چرا که در این صورت هم دسته‌بندی موضوعات حالت درختواره‌ای پیدا می‌کنند و هم موضوعات به منابع متصل می‌شوند. به عنوان حاضر در این مجموعه می‌توان اشکالات متعددی به لحاظ خرد شدن موضوعات گرفت؛ مثلاً عنوان «آداب الاکل» می‌تواند مشتمل بر عناوین فرعی تری باشد. مشکلی کلی که در باب اخلاق وجود دارد، این است که گستره‌ی آن مشخص نیست. این مشکل علی‌القاعده روی نرم‌افزار نیز تاثیر گذاشته است. در کتب قدیمی سیاست را از اخلاق جدا می‌کردند اما در زمان معاصر بیشتر مایل

هستیم که سیاست را نیز در اخلاق بگنجانیم. به هر حال باید مشخص شود که آیا علمی مثل روانشناسی، علوم تربیتی، اقتصاد و ... نیز جزء علم اخلاق هستند یا خیر؟ مثلاً در این نرم افزار در باب اخلاق حکمرانی جز در بخش سیاست اخلاق ناصری، مطلبی نیامده است. یا مثلاً اگر قرار است منابع عرفان عملی در نرم افزار آورده شوند، باید «شرح منازل السائرین» نیز آورده شود.

منابع زیادی در نرم افزار تراث وجود دارند که بعضاً حالتی اخلاقی دارند؛ مثلاً حدوداً پانزده کتاب در این نرم افزار وجود دارد که مشتمل بر مطالبی در باب بخل هستند. نرم افزار تراث به شکل فعلی خیلی قابل استفاده نیست و بهتر بود محتوای آن در نرم افزارهای دیگر پخش شود.

دکتر مرتضایی:

تراث مشتمل بر کتاب‌هایی است که در دسته‌بندی هیچ علمی قرار نمی‌گیرند اما از اهمیت بالایی برخوردارند.

دکتر دلیری:

در انتها باید بگویم توقع کلی ما از مرکز این است که یک کتابخانه‌ی جامع تولید کنند. پخش بودن نرم افزارها گاهی کار را واقعاً مشکل می‌کند؛ چرا که بعضی از اوقات برای یافتن یک مطلب باید ده نرم افزار را با هم باز کنیم. متأسفانه برخی از قابلیت‌های پژوهشی در نرم افزارهای جدید مرکز حذف شده‌اند؛ مثل جستجوی آیات در کتب.

حجت الاسلام سیدجوادی:

واقعیت این است که تولید نرم افزارهای اسلامی در مرکز نور گشایشی بزرگی در استفاده از منابع و تراث دینی ما بوده است. همین که این مطالب در قالب چند نرم افزار در یک ساختار گردآوری شده و قابل جستجو هستند، مزیت بزرگی به حساب می‌آید. از طرفی امروزه با توجه به هزینه‌ی بالای تهیه‌ی کتاب، هر طلبه‌ای می‌تواند با پرداختن مبلغ ناچیزی به دامنه‌ی وسیعی از علوم اسلامی دسترسی داشته باشد. با این حال به این نرم افزارها نقدهایی وارد است.

در دهه‌ی ۹۰ میلادی، مایکروسافت نرم‌افزاری به نام انکارتا^۷ را تولید کرد که یک دانشنامه‌ی علمی بود. همزمان با این اتفاق دایره‌المعارف بریتانیکا نیز در قالب سه CD ارائه شد. این دایره‌المعارف علاوه بر اشمال بر مطالبی در حوزه‌های فیزیک، جغرافیا، تاریخ و ...، حاوی مطالب متنوعی در قالب، کلیپ، موشن گرافی و ... نیز بود. با این حال امروزه دیگر خبری از این نرم افزارها نیست، چرا که اینترنت جایگزین آن شده است. امروزه همه‌ی ما از ویکی‌پدیا که یک دانشنامه‌ی آزاد است، استفاده می‌کنیم. از آنجایی که دامنه‌ی مصرف و تولید در جامعه‌ی ما محدود بوده و

⁷ Encarta

تجاری سازی نیز رخ نمی دهد، این تغییر در جامعه‌ی ما رخ نداده است. نرم افزارهای نور در واقع دنباله‌رو ایده‌ی انکار تا و بریتانیکا هستند. متاسفانه مرکز نور هنوز از مرحله‌ی درختواره به مرحله‌ی نمایه وارد نشده است. نمای گام رو به جلویی است که قابلیت انعطاف دارد. یک بازه‌ی متنی می تواند چند نمایه داشته باشد، اما اگر قرار باشد، همین کار در یک ساختار درختی انجام شود، با دردسرهای زیادی مواجه خواهد بود. با این که این نرم افزارها کاربران زیادی دارند، هنوز سیستمی طراحی نشده است تا بتوان بازخورد مخاطبین را در راستای ارتقای کیفی دسترسی و نمایه‌زنی دریافت کرد. دلیل این اتفاق آن است که کاربران از این نرم افزارها به شکل برخط استفاده نمی کنند. به عبارت دیگر کلان داده‌ی مخاطبین جمع آوری نمی شود. همچنین جستجوی مخاطبین پایش نمی شود تا مشخص شود کدام یک از موارد جستجو بیشتر کاربرد دارند تا این اطلاعات به نحو هوشمندی جمع شده و برای کاربران بعدی بهینه شوند. دلیل این که گوگل این قدر موفق است این است که تعداد زیادی از کاربران از آن استفاده می کنند و مصرف آن‌ها پردازش شده و در استفاده‌های بعدی از این اطلاعات برای بهینه‌سازی استفاده می شود. گوگل به قدری قدرتمند است که بلافاصله با تایپ یک عبارت، چند جمله را برای تکمیل آن عبارت پیشنهاد می دهد. این اتفاقی است که در جهان افتاده است. متاسفانه مدیران فعلی مرکز نور به این افق وارد نشده‌اند، چرا که نسل ایشان آمادگی پذیرش این فضا را ندارد. این فضا خیلی حرفه‌ای تر از فضایی است که نور در آن قرار دارد. ما باید اطلاعاتمان را به فضای سایبر - که در آن انسان با ماشین در ارتباط است - منتقل کنیم. باید کاری کنیم تا مصرف کاربران فعلی باعث بهینه‌سازی کاربردهای بعدی باشد. متدلوژی‌ای که از آن به عنوان نسل سوم یاد می شود. امروزه نسل سوم تمام جهان را در نوریده است اما مرکز نور هنوز در نسل اول که مبتنی بر تولید و عرضه است، باقی مانده است. نسل دوم مبتنی بر تعامل و نسل سوم مبتنی بر هوشمندسازی مبتنی بر استفاده است. در این نسل روز به روز بار پیدا کردن مطلب مناسب از دوش مخاطب برداشته می شود. مرکز نور به جای آن که بر متدلوژی استفاده از رایانش ابری متمرکز باشد تا کاربران بتوانند به طور مشترک به یک پایگاه داده دسترسی پیدا کنند، هنوز در نسل اول باقی مانده است. هر چند تداوم روند فعلی باعث بهبود اوضاع نرم افزارها می شود، اما باید توجه داشت که این روند خیلی کند است؛ مثلاً ده سال است که نرم افزار فقه تغییری نکرده است. نرم افزارهای نور به لحاظ تکنولوژی جستجو، ریشه‌یابی و ... پیشرفت‌های بزرگی داشته‌اند، اما این پیشرفت‌ها دیگر مشکل ما را حل نمی کنند. حجم زیادی از منابع وجود دارند که ما برای دسترسی به آن‌ها باید از این مرحله عبور کنیم.

نکته‌ی بعدی مربوط به ضرورتی به نام یکپارچه‌سازی نرم افزارهای نور است. با این که تمام این نرم افزارها توسط یک مرکز تولید می شوند، اما ارتباط این نرم افزارها با یکدیگر منقطع است. علاوه بر این ارتباط این نرم افزارها با پایگاه مقالاتش نیز منقطع است. اگر یک مرکز تجاری عهده‌دار ارائه‌ی این خدمات بود، برای هر کدام از این موارد یک بیزینس پلن می نوشت تا ببیند چگونه می تواند این نرم افزارها را به هم متصل کند. سیستم این نرم افزارها باید طوری

باشند که پس از خرید کتابی از کتابخانه‌ی دیجیتالی نور، بتوان آن کتاب را به نرم‌افزار اضافه کرد اما متدلوزی تولید این نرم‌افزارها این اجازه را به مخاطب نمی‌دهد. از طرفی نرم‌افزارهای نور به‌خلاف «مکتبه‌الشامله» قابلیت به‌روزرسانی ندارند. این مشکلات می‌توانند حل شوند اما آن استعدادی که در نسل اول نور وجود داشت و باعث شد تا نور به این جا برسد، دیگر در مرکز نور وجود ندارد. نور به یک بازطراحی اساسی نیازمند است. متأسفانه این طراحی از عهده‌ی کابینه‌ی فعلی نور خارج است. بلایی که بر سر نوکیا آمد، بلایی بود که متعلق به یک دنیای رقابتی بود. تنها اشتباه نوکیا که پافشاری‌اش روی سیستم عامل سیمبین بود، باعث شد تا نوکیا برای همیشه از بازار حذف شود. اگر نور در یک دنیای رقابتی قرار می‌گرفت، تا الان فراموش شده بود.

یکی دیگر از اشکالات نرم‌افزارهای نور این است که مالتی پلتفرم نیستند؛ یعنی قابلیت اجرا روی اندروید، آی‌اواس و ... را ندارند. بسیاری از طلاب برای استفاده از خدمات نور چاره‌ای جز خرید لپ‌تاپ ندارند و این هزینه را نور بر آن‌ها تحمیل می‌کند. اگر کل نرم‌افزارهای نور صرفاً یک اینترفیس بودند و تمام اتفاق‌ها در فضای ابری رخ می‌داد، نور به سطح بالاتری ارتقا پیدا می‌کرد.

من وقتی به نرم‌افزار نگاه کردم، متوجه نشدم که این نرم‌افزار بالاخره برای یک پژوهش‌گر طراحی شده است یا یک مخاطب عام؟ چرا باید در چنین نرم‌افزاری مفاتیح‌الجنان آورده شود؟ با این حساب پس چرا خبری از «زاد المعاد» و «محجبه‌البيضاء» و ... نیست؟ جای شگفتی است که متن عربی کتابی مثل «منیه‌المريد» در این نرم‌افزار آورده نشده

است. همچنین «آداب تعلیم و تربیت در اسلام» که یکی از پرتیراژترین کتاب‌های موجود است، در این مجموعه قرار ندارد.

پژوهشگری که از نرم‌افزارهای نور استفاده می‌کند، باید به بانکی از تصاویر نُسخ دسترسی داشته باشد تا بتواند از اختلاف نسخ مطلع شود. گاهی یک اختلاف جزئی در دو نسخه در استنباط موثر است. این نسخ به هیچ عنوان در اختیار طلاب و اساتید قرار داده نمی‌شوند. متأسفانه در نرم‌افزار نور چنین تدبیری اندیشیده نشده است.^۸

ساختار نور تبدیل به یک ساختار متصلب شده است که با این شکل از تولید نرم‌افزار سازگار هستند. این مشکل تمام موسسات فرهنگی است که ساختار دولتی دارند. وقتی یک موسسه به بودجه متصل باشد، ساختار بر آن تحمیل شده و بعد از مدتی سیستم قفل کرده و صرفاً به دنبال بقای خود است. این مشکل از درون قابل حل نیست. در بیرون نیز فضای رقابتی وجود ندارد. البته نرم‌افزار قائمیه در این زمینه به موفقیت‌هایی دست پیدا کرده است؛ از جمله این که می‌تواند روی پلتفرم اندروید اجرا شود.

دکتر مرتضایی:

علمای عرب‌زبان به هیچ عنوان به نرم‌افزار اعتماد ندارند، فلذا باید به ایشان ثابت کرد که نسخه‌ی فیزیکی یک کتاب با نسخه‌ی دیجیتال آن هیچ فرقی ندارد. نرم‌افزارهایی همچون شامله و قائمیه صرفاً فایل کتاب را به نرم‌افزار اضافه می‌کنند، اما در مرکز نور هر کتاب دو بار تایپ شده و با هم مقایسه می‌شوند تا از صحت نوشتار آن اطمینان حاصل شود. باید توجه داشت که مرکز نور مرکزی است در کنار سایر مراکز. شرایط و سیاست‌گذاری‌های این موسسات توسط مسئولین طراحی می‌شوند. خوشبختانه ما در مرکز نور توفیق داشته‌ایم تا پایگاهمان را در چهار موضوع تاریخ، لغت، قرآن و حدیث راه‌اندازی کنیم. منتها این پایگاه در سطح وب یک است و هنوز به مرحله‌ی وب ۲ که در آن کاربران می‌توانند تعامل داشته باشند، نرسیده است، چرا که ما در مرکز نور به این نتیجه رسیده‌ایم که برای راه‌اندازی وب ۲، به تیمی چند برابر بزرگ‌تر نیاز داریم. این در حالی است که منابع مالی مرکز محدود است. در پاسخ به نقد آقای دلیری باید بگوییم: ما از هر منبعی صرفاً یک نسخه در اختیار داریم و توانایی خرید دو نسخه را نداریم. کتابخانه‌ی ما با کتابخانه‌ی تخصصی تفسیر آقای سیستانی قابل مقایسه نیست. ما از آن جایی که برای اسکن کتاب‌ها به برش‌زدن آن‌ها نیازمندیم، نمی‌توانیم با کتابخانه‌ها همراهی کنیم، چرا که چنین اجازه‌ای به ما نمی‌دهند.

کلیدواژه: نرم‌افزار، اخلاق اسلامی، دانشنامه‌ی اخلاق اسلامی، منابع اخلاق اسلامی.

^۸. ممکن است بحث اختلاف نسخه در اخلاق به اندازه‌ی فقه و حدیث مهم نباشد.